Олексій КРУПОДЕР

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ФАКТОРИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ ФІНАНСОВИХ КОМПАНІЙ

Розглянуто правові засади здійснення факторингових операцій фінансовими компаніями. Визначено особливості обліку та запропоновано методику проведення зовнішнього аудиту річної фінансової звітності фінансових компаній, які надають факторингові послуги.

Legal principles of realization of factoring transactions by finance companies are examined. Peculiarities of accounting are determined and methods of realization of external audit of annual finance reporting of finance companies that provide factoring services are propounded.

В умовах фінансово-економічної кризи для підприємств різних галузей економічної діяльності особливого значення набуває ефективність управління дебіторською заборгованістю. Відстрочення платежів, невчасні розрахунки покупців і замовників створюють на підприємствах дефіцит обігових коштів та загрожують виникненням сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Цю проблему можуть вирішити фінансові компанії за допомогою факторингових операцій.

За останні роки помітно зріс інтерес вітчизняних науковців до факторингових операцій. Правові аспекти здійснення цих операцій розглядали С. Ігнатенко, Л. Барановська, Г. Урусова, А. Харитонов. Відображення в обліку факторингових операцій досліджували: у клієнтів (користувачів факторингових послуг) – Н. Дзюба, Н. Куцміда, Т. Омеляненко, О. Фартушняк, І. Пасічник, О. Веренич, О. Івашевська; у факторів – В. Марченко, Р. Грачова, Л. Кіндрацька, О. Короп, С. Сагова, Ю. Кловська. Підходи до проведення аудиту факторингових операцій розробляли А. Герасимович, І. Герасимович, Н. Морозова-Герасимович.

Однак більшість публікацій стосуються факторингових операцій і механізму їхнього проведення банками. Небанківським фінансовим установам приділяється недостатньо уваги. Думки науковців щодо обліку факторингу у фінансових компаній різні, а часто – протилежні. Вони ґрунтуються на суто авторському тлумаченні нормативно-правових актів і не враховують останніх змін, які відбулись у законодавстві. Щодо зовнішнього аудиту факторингових операцій, то існують лише окремі пропозиції у вигляді алгоритму дій аудитора на окремих етапах аудиторської перевірки, або ж переліку питань, на які йому потрібно звернути увагу. Відсутня методика зовнішнього аудиту фінансової звітності фактора.

Метою статті є дослідження особливостей факторингових операцій фінансових компаній, обґрунтування процесу систематизації інформації про ці операції на рахунках бухгалтерського обліку та методики проведення зовнішнього аудиту річної фінансової звітності фінансових компаній, які надають факторингові послуги.

Для досягнення визначеної мети у статті поставлено такі завдання:

– визначити особливості здійснення та обліку факторингових операцій фінансовими компаніями на основі дослідження нормативно-правової бази таких операцій;

– запропонувати методику проведення зовнішнього аудиту річної фінансової звітності фінансових компаній, які надають факторингові послуги.

За офіційними даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (далі – Держфінпослуг), яка є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг, на кінець 2009 р. до Державного реєстру фінансових установ було внесено інформацію про 64 фінансові компанії, які мали право надавати послуги з факторингу. Сумарний обсяг наданих послуг за рік становив 1595,1 млн. грн. і відносно 2008 р. виріс на 10,2 %. За станом на 30. 09. 2010 р. до реєстру вже була внесена інформація про 72 факторингових компаній. За дев’ять місяців 2010 р. сумарний обсяг факторингових послуг становив 3888,1 млн. грн. [1].

© Олексій Круподер, 2011.

Таким чином, обсяг наданих послуг з I до III (включно) квартали 2010 р. перевищив цей показник загалом за 2009 р. майже у 2,5 разу. Наведені дані свідчать, що в умовах фінансово-економічної кризи попит на факторингові послуги фінансових компаній зростає. Така ситуація зумовлена станом розрахунків та наявних боргових зобов'язань. Головною перевагою факторингових компаній над банками є оперативність фінансування. Небанківські фінансові установи можуть також надавати факторингові послуги підприємствам, працювати з якими банки відмовились.

Аналізуючи нормативно-правову базу здійснення факторингових операцій, слід звернути увагу на ст. 350 Господарського кодексу України: «...Загальні умови та порядок здійснення факторингових операцій визначаються Цивільним кодексом України, цим Кодексом, іншими законодавчими актами, а також нормативно-правовими актами Національного банку України та спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг» [2]. Таким чином, умови та порядок здійснення факторингових операцій фінансовими компаніями визначаються Цивільним кодексом України [3] (далі – ЦКУ), іншими законодавчими актами, а також розпорядженнями Держфінпослуг (табл. 1).

Аналізуючи положення наведених нормативно-правових актів, слід звернути увагу на різні схеми здійснення факторингу. В абзаці 1 ч. 1 ст. 1077 ЦКУ визначено, що за договором факторингу може відбуватись передача права грошової вимоги за плату (в будь-який передбачений договором спосіб), строк якої вже настав або настане. Таким чином, окрім наявного, може передаватись і право майбутньої грошової вимоги, що підтверджується ч. 1 ст. 1078 ЦКУ: «1. Предметом договору факторингу може бути право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, яке виникне в майбутньому (майбутня вимога)...».

Абзацом 2 ч. 1 ст. 1077 ЦКУ визначено іншу схему здійснення факторингу, згідно з якою право грошової вимоги до боржника не завжди переходить від клієнта до фактора. Такий висновок можна зробити з твердження про те, що «...Клієнт може відступити...», а не зобов'язаний відступити «...факторові свою грошову вимогу до боржника з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором».

Зобов'язання клієнта у цьому випадку є ніщо інше, як зобов'язання за кредитом, який надається фактором, і забезпеченням за яким виступає право грошової вимоги. Підтвердженням вищенаведеного є ч. 1 ст. 510 ЦКУ: «1. Сторонами у зобов'язанні є боржник і кредитор...». Можливість права грошової вимоги виступати забезпеченням за кредитом підтверджується у статтях 546, 572, 573, 576 ЦКУ, а також у ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [4]. Таким чином, право грошової вимоги, як один із видів права вимоги, може передаватись у заставу за кредитом. Причому передаватись може як наявна вимога, так і вимога, що може виникнути в майбутньому.

Можливість здійснення факторингових операцій, як із переходом права грошової вимоги, так і без нього підтверджує ст. 1084 ЦКУ. У ч. 1 цієї статті прямо говориться про купівлю фактором у клієнта грошової вимоги до боржника. Зі змісту ч. 2 видно, що право грошової вимоги виступає як забезпечення і залишається у власності клієнта. В разі невиконання клієнтом взятих на себе зобов'язань фактор може здійснити інкасацію боргових вимог клієнта в межах даних вимог, причому фактор звітує клієнту про інкасовані суми й повертає кошти, якщо отримана сума від боржника перевищує суму боргу клієнта.

Здійснення факторингових операцій з переходом права грошової вимоги і без нього також передбачено в Конвенції про міжнародний факторинг, яка була прийнята Міжнародним інститутом уніфікації приватного права 27. 05. 1988 р. і до якої Україна приєдналась 11. 01. 2006 р. Згідно з цією конвенцією фактор має виконувати принаймні дві із запропонованих трьох функцій. Однією з них є фінансування постачальника, включаючи надання позики, та здійснення авансових платежів. Будь-які авансові платежі можуть здійснюватись тільки в рахунок наступного придбання, в нашому випадку – права грошової вимоги. Щодо позики, то вона може надаватись і без переходу права грошової вимоги у власність фактора.

Аналізуючи розпорядження Держфінпослуг № 231 [5], можна зробити висновок, що операції з фінансовими активами будуть віднесені Уповноваженим органом до фінансових послуг факторингу тільки в разі набуття відступленого права грошової вимоги фінансовою компанією. Одночасно Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [6] (далі – Закон) передбачено, що фінансові установи мають право надавати послуги з факторингу з урахуванням вимог ЦКУ та цього Закону.

Таблиця 1

Нормативні вимоги щодо умов та порядку здійснення факторингових операцій фінансовими компаніями (за станом на 01. 02. 2011 р.)

Í àçâà òà ðåêâ³çèòè í î ðì àòèâí î ãî äî êóì åí òà	Âèòÿã ç í î ðì àòèâí î ãî äî êóì åí òà
Öèâ³ëüí èé êî äåêñ Óêðà¿í è â³ä 16. 01. 2003 p., ¹ 435-IV (ç³ çì ³í àì è ³ äî ï î âí åí í ÿì è)	Ñò. 1077: «1. Çà äî ãî âî ðî ì ô àêòî ðèí ãó (ô ³í àí ñóâàí í ÿ ï ³ä â³äñòóï ëåí í ÿ ï ðàâà ãðî ø î âî ¿ âèì î ãè) î äí à ñòî ðî í à (ô àêòî ð) ï åðåäàº àáî çî áî â'ÿçóº òüñÿ ï åðåäàòè ãðî ø î â³ êî ø òè â ðî çï î ðÿäæåí í ÿ äðóãî ¿ ñòî ðî í è (êë³ºí òà) çà ï ëàòó (ó áóäü-ÿêèé ï åðåäáà÷åí èé äî ãî âî ðî ì ñï î ñ³á), à êë³ºí ò â³äñòóï àº àáî çî áî â'ÿçóº òüñÿ â³äñòóï èòè ô àêòî ðî â³ ñâî º ï ðàâî ãðî ø î âî ¿ âèì î ãè äî òðåòüî ¿ î ñî áè (áî ðæí èêà). Êë³ºí ò ì î æå â³äñòóï èòè ô àêòî ðî â³ ñâî þ ãðî ø î âó âèì î ãó äî áî ðæí èêà ç ì åòî þ çàáåçï å÷åí í ÿ âèêî í àí í ÿ çî áî â'ÿçàí í ÿ êë³ºí òà ï åðåä ô àêòî ðî ì . 2. Çî áî â'ÿçàí í ÿ ô àêòî ðà çà äî ãî âî ðî ì ô àêòî ðèí ãó ì î æå ï åðåäáà÷àòè í àäàí í ÿ êë³ºí òî â³ ï î ñëóã, ïî â'ÿçàí èõ³ç ãðî ø î âèì è âèì î ãàì è, ÿê³ â³í â³äñòóï àº». Ñò. 1084: «1. ßêù î â³äï î â³äí î äî óì î â äî ãî âî ðó ô àêòî ðèí ãó ô ³í àí ñóâàí í ÿ êë³ºí òà çä³éñí þ º òüñÿ ø ëÿõî ì êóï ³âë³ ó í üî ãî ô àêòî ðî ì ï ðàâà ãðî ø î âî ¿ âèì î ãè, ô àêòî ð í àáóâàº ï ðàâà í à âñ³ ñóì è, ÿê³ â³í î äåðæèòü â³ä áî ðæí èêà í à âèêî í àí í ÿ âèì î ãè, à êë³ºí ò í å â³äï î â³äàº ï åðåä ô àêòî ðî ì , ÿêù î î äåðæàí ³ í èì ñóì è º ì åí ø èì è â³ä ñóì è, ñï ëà÷åí î ¿ ô àêòî ðî ì êë³ºí òî â³. 2. ßêù î â³äñòóï ëåí í ÿ ï ðàâà ãðî ø î âî ¿ âèì î ãè ô àêòî ðî â³ çä³éñí þ º òüñÿ ç ì åòî þ çàáåçï å÷åí í ÿ âèêî í àí í ÿ çî áî â'ÿçàí í ÿ êë³ºí òà ï åðåä ô àêòî ðî ì , ô àêòî ð çî áî â'ÿçàí èé í àäàòè êë³ºí òî â³ çâ³ò ³ ï åðåäàòè ñóì ó, ù î ï åðåâèù óº ñóì ó áî ðãó êë³ºí òà, ÿêèé çàáåçï å÷åí èé â³äñòóï ëåí í ÿì ï ðàâà ãðî ø î âî ¿ âèì î ãè, ÿêù î ³í ø å í å âñòàí î âëåí î äî ãî âî ðî ì ô àêòî ðèí ãó. ßêù î ñóì à, î äåðæàí à ô àêòî ðî ì â³ä áî ðæí èêà, âèÿâèëàñÿ ì åí ø î þ â³ä ñóì è áî ðãó êë³ºí òà ï åðåä ô àêòî ðî ì , ÿêèé çàáåçï å÷åí èé â³äñòóï ëåí í ÿì ï ðàâà âèì î ãè, êë³ºí ò çî áî â'ÿçàí èé ñï ëàòèòè ô àêòî ðî â³ çàëèø î ê áî ðãó».
Çàêî í Óêðà¿í è «Ï ðî ô ³í àí ñî â³ ï î ñëóãè òà äåðæàâí å ðåãóëþ âàí í ÿ ðèí ê³â ô ³í àí ñî âèõ ï î ñëóã» â³ä 12. 07. 2001 p., ¹ 2664-Ø (ç³ çì ³í àì è ³ äî ï î âí åí í ÿì è)	Ñò. 4: «1. Ô ³í àí ñî âèì è ââàæàþ òüñÿ òàê³ ï î ñëóãè:…11) ô àêòî ðèí ã;…» Ñò. 5: «…5. Ô ³í àí ñî â³ óñòàí î âè ì àþ òü ï ðàâî í àäàâàòè ï î ñëóãè ç ô àêòî ðèí ãó ç óðàõóâàí í ÿì âèì î ã Öèâ³ëüí î ãî êî äåêñó Óêðà¿í è òà öüî ãî Çàêî í ó. Ô ³í àí ñî âà óñòàí î âà, ù î í àäàº ï î ñëóãè ç ô àêòî ðèí ãó, ì î æå í àäàâàòè ï î ñëóãè ç ï î â'ÿçàí î ãî ç öèì âåäåí í ÿ î á ë³êó ãðî ø î âèõ âèì î ã, í àäàí í ÿ ï î ñëóãè çà âèêî í àí í ÿ áî ðæí èêî ì ñâî ãî î áî â'ÿçêó çà ãðî ø î âèì è âèì î ãàì è ï î ñòà÷àëüí èêà òî âàð³â (ï î ñëóã) òà ï ðåä'ÿâëåí í ÿ äî ñï ëàòè ãðî ø î âèõ âèì î ã â³ä ³ì åí ³ ï î ñòà÷àëüí èêà òî âàð³â (ï î ñëóã) àáî â³ä ñâî ãî ³ì åí ³, à òàêî æ ³í ø ³ ï î ñëóãè, ñï ðÿì î âàí ³ í à î äåðæàí í ÿ êî ø ò³â â³ä áî ðæí èêà».
Êî í âåí ö³¿ÓÍ ²ÄÐÓÀ ï ðî ì ³æí àðî äí èé ô àêòî ðèí ã, ðàòèô ³êî âàí à Çàêî í î ì Óêðà¿í è «Ï ðî ï ðèº äí àí í ÿ Óêðà¿í è äî Êî í âåí ö³¿ÓÍ ²ÄÐÓÀ ï ðî ì ³æí àðî äí èé ô àêòî ðèí ã» â³ä 11. 01. 2006 p., ¹ 3302-IV	Ñò. 1: «1. Öÿ Êî í âåí ö³ÿ ðåãóëþ º äî ãî âî ðè ô àêòî ðèí ãó ³ â³äñòóï ëåí í ÿ ï ðàâà ãðî ø î âî ¿ âèì î ãè, çàçí à÷åí ³ â öüî ì ó ðî çä³ë³. 2. Äëÿ ö³ëåé ö³º¿ Êî í âåí ö³¿ «äî ãî â³ð ô àêòî ðèí ãó» î çí à÷àº äî ãî â³ð, óêëàäåí èé ì ³æ î äí ³º þ ñòî ðî í î þ (ï î ñòà÷àëüí èêî ì) òà ³í ø î þ ñòî ðî í î þ (ô àêòî ðî ì), â³äï î â³äí î äî ÿêî ãî : (à) ï î ñòà÷àëüí èê â³äñòóï àº àáî ì î æå â³äñòóï àòè ô àêòî ðó ï ðàâî ãðî ø î âî ¿ âèì î ãè, ÿêå âèï ëèâàº ç äî ãî âî ð³â êóï ³âë³-ï ðî äàæó òî âàð³â, óêëàäåí èõ ì ³æ ï î ñòà÷àëüí èêî ì òà éî ãî ï î êóï öÿì è (áî ðæí èêàì è), êð³ì äî ãî âî ð³â êóï ³âë³-ï ðî äàæó òî âàð³â, ï ðèäáàí èõ â ï åðø ó ÷åðãó äëÿ ¿õí üî ãî î ñî áèñòî ãî , ñ³ì åéí î ãî àáî äî ì àø í üî ãî âèêî ðèñòàí í ÿ; (b) ô àêòî ð ì àº âèêî í óâàòè ï ðèí àéì í ³ äâ³ ç òàêèõ ô óí êö³é: – ô ³í àí ñóâàí í ÿ ï î ñòà÷àëüí èêà, âêëþ ÷àþ ÷è í àäàí í ÿ ï î çèêè òà çä³éñí åí í ÿ àâàí ñî âèõ ï ëàòåæ³â; – âåäåí í ÿ î áë³êó (ãî ëî âí î ¿ áóõãàëòåðñüêî ¿êí èãè) ù î äî äåá³òî ðñüêî ¿çàáî ðãî âàí î ñò³; – ï ðåä'ÿâëåí í ÿ äî ñï ëàòè ãðî ø î âèõ âèì î ã; – çàõèñò â³ä í åñï ëàò áî ðæí èê³â; (ñ) áî ðæí èêè ï î âèí í ³ áóòè ï î â³äî ì ëåí ³ ï ðî â³äñòóï ëåí í ÿ ï ðàâà ãðî ø î âî ¿ âèì î ãè…»
Ðî çï î ðÿäæåí í ÿ Äåðæô ³ï î ñëóã «Ï ðî â³äí åñåí í ÿ î ï åðàö³é ç ô ³í àí ñî âèì è àêòèâàì è äî ô ³í àí ñî âèõ ï î ñëóã» â³ä 03. 04. 2009 p., ¹ 231	ï . 1: «1. Â³äí åñòè äî ô ³í àí ñî âî ¿ï î ñëóãè ô àêòî ðèí ãó ñóêóï í ³ñòü òàêèõ î ï åðàö³é ç ô ³í àí ñî âèì è àêòèâàì è (êð³ì ö³í í èõ ï àï åð³â òà ï î õ³äí èõ ö³í í èõ ï àï åð³â): 1) ô ³í àí ñóâàí í ÿ êë³ºí ò³â – ñóá'º êò³â ãî ñï î äàðþ âàí í ÿ, ÿê³ óêëàëè äî ãî â³ð, ç ÿêî ãî âèï ëèâàº ï ðàâî ãðî ø î âî ¿ âèì î ãè; 2) í àáóòòÿ â³äñòóï ëåí î ãî ï ðàâà ãðî ø î âî ¿ âèì î ãè, ó òî ì ó ÷èñë³ ï ðàâà âèì î ãè, ÿêå âèí èêí å â ì àéáóòí üî ì ó, äî áî ðæí èê³â – ñóá'º êò³â ãî ñï î äàðþ âàí í ÿ çà äî ãî âî ðî ì , í à ÿêî ì ó áàçóº òüñÿ òàêå â³äñòóï ëåí í ÿ; 3) î òðèì àí í ÿ ï ëàòè çà êî ðèñòóâàí í ÿ ãðî ø î âèì è êî ø òàì è, í àäàí èì è ó ðî çï î ðÿäæåí í ÿ êë³ºí òà, ó òî ì ó ÷èñë³ ø ëÿõî ì äèñêî í òóâàí í ÿ ñóì è áî ðãó, ðî çï î ä³ëó â³äñî òê³â, âèí àãî ðî äè, ÿêù î ³í ø èé ñï î ñ³á î ï ëàòè í å ï åðåäáà÷åí î äî ãî âî ðî ì , í à ÿêî ì ó áàçóº òüñÿ â³äñòóï ëåí í ÿ…»

Примітка. Складено автором.

Отже, на практиці фінансова компанія може опинитися в ситуації, коли операції з фінансовими активами без набуття права грошової вимоги будуть відповідати нормам ЦКУ і Закону щодо факторингу, але Держфінпослуг такі операції до фінансових послуг факторингу зараховувати не буде.

Організація та ведення бухгалтерського обліку факторингових операцій фінансовими компаніями, складання та подання фінансової звітності здійснюється з урахуванням вимог Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [7]. Облік здійснюється відповідно до інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку [8]. Розкриття інформації у фінансових звітах фактора здійснюється відповідно до П(С)БО 10 [9] і П(С)БО 11 [10].

З метою забезпечення єдиного методологічного підходу щодо ведення бухгалтерського обліку Держфінпослуг було видано розпорядження № 787 [11], яким затверджено методичні рекомендацій з бухгалтерського обліку основних операцій фінансових установ, що надають послуги факторингу (далі – Методичні рекомендації). Для ведення фактором бухгалтерського обліку операцій із надання послуг факторингу рекомендується використовувати рахунки і відкривати до них субрахунки, наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Рекомендовані Держфінпослуг рахунки і субрахунки
для ведення бухгалтерського обліку у фактора операцій із надання послуг факторингу

Ñèí òåòè÷í ³ ðàõóí êè (ðàõóí êè ï åðø î ãî ï î ðÿäêó)		Ñóáðàõóí êè (ðàõóí êè äðóãî ãî ï î ðÿäêó)	
Код	Í àçâà	Êî ä	Í àçâà
1	2	3	4
Êëàñ 3. Êî ø òè, ðî çðàõóí êè òà ³í ø ³àêòèâè			
31	Ðàõóí êè â áàí êàõ	311	Ï î òî ÷í ³ ðàõóí êè â í àö³î í àëüí ³é âàëþ ò³
		312	Ï î òî ÷í ³ ðàõóí êè â ³í î çåì í ³é âàëþ ò³
37	Ðî çðàõóí êè ç ð³çí èì è äåá³òî ðàì è	371	Ðî çðàõóí êè çà âèäàí èì è àâàí ñàì è
		373	Ðî çðàõóí êè çà í àðàõî âàí èì è äî õî äàì è
		377	Ðî çðàõóí êè ç ³í ø èì è äåá³òî ðàì è
38	Ðåçåðâ ñóì í ³âí èõ áî ðã³â		Çà äåá³òî ðàì è
Êëàñ 6. Ï î òî ÷í ³ çî áî â'ÿçàí í ÿ			
68	Ðî çðàõóí êè çà ³í ø èì è î ï åðàö³ÿì è	685	Ðî çðàõóí êè ç ³í ø èì è êðåäèòî ðàì è
Êëàñ 7. Äî õî äè ³ ðåçóëüòàòè ä³ÿëüí î ñò³			
70	Äî õî äè â³ä ðåàë³çàö³¿	703	Äî õ³ä â³ä ðåàë³çàö³¿ ðî á³ò³ ï î ñëóã
71	²í ø èé î ï åðàö³éí èé äî õ³ä	719	²í ø ³ äî õî äè â³ä î ï åðàö³éí î ¿ ä³ÿëüí î ñò³
73	²í ø ³ ô³í àí ñî â³ äî õî äè	733	²í ø ³ äî õî äè â³ä ô³í àí ñî âèõ î ï åðàö³é
79	Ô³í àí ñî â³ ðåçóëüòàòè	791	Ðåçóëüòàò î ï åðàö³éí î ¿ ä³ÿëüí î ñò³
		792	Ðåçóëüòàò ô³í àí ñî âèõ î ï åðàö³é
Êëàñ 9. Âèòðàòè ä³ÿëüí î ñò³			
94	²í ø ³ âèòðàòè î ï åðàö³éí î ¿ ä³ÿëüí î ñò³	944	Ñóì í ³âí ³ òà áåçí àä³éí ³ áî ðãè

Джерело: [11].

Відповідно до Методичних рекомендацій для цілей ведення бухгалтерського обліку факторингові операції поділяються на: безобіговий факторинг із правом регресу, безобіговий факторинг без права регресу, кредитний факторинг. У табл. 3 наведено перелік операцій та типові бухгалтерські проведення за кожним з видів факторингових операцій.

Таблиця 3

Класифікація і відображення в бухгалтерському обліку факторингових операцій відповідно до Методичних рекомендацій

¹ ç/ï	Êëàñèô³êàö³ÿ ³ çì³ñò ôàêòîðèíãîâèõ îïåðàö³é	Â³äîáðàæåííÿ â îáë³êó		
		Íàçâà îïåðàö³¿	Êîðåñïîíäåíö³ÿ ðàõóíê³â	
			Äò	Êò
1.	Áåçîá³ãîâèé ôàêòîðèíã ç ïðàâîì ðåãðåñó: îïëàòà (ôàêòîð) ïåðåäàº ãðîøîâ³ êîøòè â ðîçïîðÿäæåííÿ äðóãî¿ ñòîðîíè (êë³ºíòà) çà ïëàòó, à êë³ºíò â³äñòóïàº ôàêòîðîâ³ ñâîº ïðàâî ãðîøîâî¿ âèìîãè äî òðåòüî¿ îñîáè (áîðæíèêà) çà òîâàðè, ðîáîòè, ïîñëóãè. Ïðè öüîìó ñóìà êîøò³â, ïåðåäàíà ôàêòîðîì â ðîçïîðÿäæåííÿ êë³ºíòà, íèæ÷à íà âèçíà÷åíó äîãîâîðîì ñóìó, í³æ ïîâíà âàðò³ñòü âèìîãè, ùî â³äñòóïàºòüñÿ, à êë³ºíò ïðèéìàº íà ñåáå â³äïîâ³äàëüí³ñòü çà áîðæíèêà.	Êóï³âëÿ äåá³òîðñüêî¿ çàáîðãîâàíîñò³ â êë³ºíòà ç íàðàõóâàííÿì äîõîäó	377	685
				719
		Ïåðåðàõóâàííÿ êë³ºíòó äîãîâ³ðíî¿ âàðòîñò³ äåá³òîðñüêî¿ çàáîðãîâàíîñò³	685	311
		Íàäõîäæåííÿ ïëàòåæó â³ä áîðæíèêà	311	377
		Âèñòàâëåííÿ ðåãðåñíî¿ âèìîãè äî êë³ºíòà	685	377
		Íàðàõóâàííÿ ðåçåðâó ñóìí³âíèõ òà áåçíàä³éíèõ áîðã³â	944	38
		Ïîãàøåííÿ ðåãðåñíî¿ âèìîãè êë³ºíòîì	311	685
		Ðåçóëüòàò îïåðàö³éíî¿ ä³ÿëüíîñò³	719	791
		Â³äíåñåííÿ âèòðàò íà ñóìí³âí³ òà áåçíàä³éí³ áîðãè äî ô³íàíñîâîãî ðåçóëüòàòó	791	944
2.	Áåçîá³ãîâèé ôàêòîðèíã áåç ïðàâà ðåãðåñó: îïëàòà (ôàêòîð) ïåðåäàº ãðîøîâ³ êîøòè â ðîçïîðÿäæåííÿ äðóãî¿ ñòîðîíè (êë³ºíòà) çà ïëàòó, à êë³ºíò â³äñòóïàº ôàêòîðîâ³ ñâîº ïðàâî ãðîøîâî¿ âèìîãè äî òðåòüî¿ îñîáè (áîðæíèêà) çà òîâàðè, ðîáîòè, ïîñëóãè. Ïðè öüîìó ñóìà êîøò³â, ïåðåäàíà ôàêòîðîì â ðîçïîðÿäæåííÿ êë³ºíòà, íèæ÷à íà âèçíà÷åíó äîãîâîðîì ñóìó, í³æ ïîâíà âàðò³ñòü âèìîãè, ùî â³äñòóïàºòüñÿ, à êë³ºíò íå ïðèéìàº íà ñåáå â³äïîâ³äàëüí³ñòü çà áîðæíèêà.	Êóï³âëÿ äåá³òîðñüêî¿ çàáîðãîâàíîñò³ â êë³ºíòà ç íàðàõóâàííÿì äîõîäó	377	685
				719
		Ïåðåðàõóâàííÿ êë³ºíòó äîãîâ³ðíî¿ âàðòîñò³ äåá³òîðñüêî¿ çàáîðãîâàíîñò³	685	311
		Íàäõîäæåííÿ ïëàòåæó â³ä áîðæíèêà	311	377
		Íàðàõóâàííÿ ðåçåðâó ñóìí³âíèõ òà áåçíàä³éíèõ áîðã³â	944	38
		Ñïèñàííÿ çàáîðãîâàíîñò³ áîðæíèêà çà ðàõóíîê ðåçåðâó ñóìí³âíèõ òà áåçíàä³éíèõ áîðã³â	38	377
		Ðåçóëüòàò îïåðàö³éíî¿ ä³ÿëüíîñò³	719	791
		Â³äíåñåííÿ âèòðàò íà ñóìí³âí³ òà áåçíàä³éí³ áîðãè äî ô³íàíñîâîãî ðåçóëüòàòó	791	944
3.	Êðåäèòíèé ôàêòîðèíã – îïëàòà (ôàêòîð) ïåðåäàº ãðîøîâ³ êîøòè â áîðã (êðåäèò) â ðîçïîðÿäæåííÿ äðóãî¿ ñòîðîíè (êë³ºíòà) çà ïëàòó, à êë³ºíò â³äñòóïàº ôàêòîðîâ³ ñâîº ïðàâî ãðîøîâî¿ âèìîãè äî òðåòüî¿ îñîáè (áîðæíèêà) çà òîâàðè, ðîáîòè, ïîñëóãè â ÿêîñò³ çàáåçïå÷åííÿ âèêîíàííÿ çîáîâ’ÿçàíü çà êðåäèòîì. Ôàêòîð íàäàº êë³ºíòó êðåäèò â ðîçì³ð³, ÿêèé íå ïåðåâèùóº âñþ ñóìó âèìîãè äî áîðæíèêà (áåç ïîäàòêó íà äîäàíó âàðò³ñòü (äàë³ – ÏÄÂ)). Ïðàâî ðåãðåñó çàñòîñîâóºòüñÿ ó âèïàäêó íåâ÷àñíîãî ³/àáî íåïîâíîãî ïîãàøåííÿ ñóìè ãðîøîâî¿ âèìîãè áîðæíèêîì ôàêòîðó, â³äïîâ³äíî, ôàêòîð îäåðæóº ïðàâî âèìàãàòè â³äïîâ³äíó ñóìó â³ä êë³ºíòà ï³ñëÿ òîãî, ÿê áîðæíèê íå ïîãàñèâ ñâ³é áîðã ïåðåä ôàêòîðîì. Çà ôàêòîðîì íàäàííÿ ôàêòîðèíãîâèõ ³ êðåäèòíèõ ïîñëóã êë³ºíò âèïëà÷óº ôàêòîðó âèíàãîðîäó ³ ïðîöåíòè.	Ïåðåêàç êîøò³â êë³ºíòó ç ðàõóíêó ôàêòîðà	371	311
		Îòðèìàííÿ ïðàâà âèìîãè çà äåá³òîðñüêîþ çàáîðãîâàí³ñòþ êë³ºíòà ç íàðàõóâàííÿì äîõîäó	377	685
				703
		Çìåíøåííÿ êðåäèòîðñüêî¿ çàáîðãîâàíîñò³ ïåðåä êë³ºíòîì íà ñóìó ïåðåðàõîâàíîãî éîìó àâàíñó	685	371
		Ïîâåðíåííÿ êðåäèòó øëÿõîì ïîãàøåííÿ äåá³òîðñüêî¿ çàáîðãîâàíîñò³ áîðæíèêîì ôàêòîðó	311	377
		Íåïîâåðíåííÿ ñóìè âèìîãè ³ âèñòàâëåííÿ âèìîãè ðåãðåñó äî êë³ºíòà	685	377
		Íàðàõóâàííÿ ðåçåðâó ñóìí³âíèõ òà áåçíàä³éíèõ áîðã³â	944	38
		Êë³ºíò ïîãàøàº ðåãðåñíó âèìîãó çà ì³íóñîì íåàâàíñîâàíî¿ ñóìè, à òàêîæ âèíàãîðîäó ³ ïðîöåíòè	311	685
		Âèïëàòà êë³ºíòó ðåøòó ñóìè äåá³òîðñüêî¿ çàáîðãîâàíîñò³ çà ì³íóñîì ïðîöåíò³â òà âèíàãîðîäè	685	311
		Â³äîáðàæåííÿ çàáîðãîâàíîñò³ êë³ºíòà ç îïëàòè êðåäèòíèõ ïîñëóã	685	733
		Ñïèñàííÿ çàáîðãîâàíîñò³ êë³ºíòà çà âèíàãîðîäîþ ³ ïðîöåíòàõ ôàêòîðîì çà ðàõóíîê ðåçåðâó ñóìí³âíèõ òà áåçíàä³éíèõ áîðã³â	38	685
		Ðåçóëüòàò îïåðàö³éíî¿ òà ô³íàíñîâî¿ ä³ÿëüíîñò³	703	791
			733	792
		Äî ô³íàíñîâîãî ðåçóëüòàòó íàëåæàòü âèòðàòè íà ôîðìóâàííÿ ðåçåðâó ñóìí³âíèõ òà áåçíàä³éíèõ áîðã³â	791	944

Примітка. Складено автором.

Об'єктами незалежного аудиту у фінансових компаніях є річна фінансова звітність, визначена Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», та звітність затверджена Держфінпослуг.

Для проведення зовнішнього аудиту річної фінансової звітності фінансових компаній, які надають факторингові послуги, пропонуються методики «зверху вниз» та «знизу вверх» [12, с. 86–87], доповнені взаємозв'язками для зіставлення даних річної фінансової звітності з даними звітності до Держфінпослуг (рис. 1).

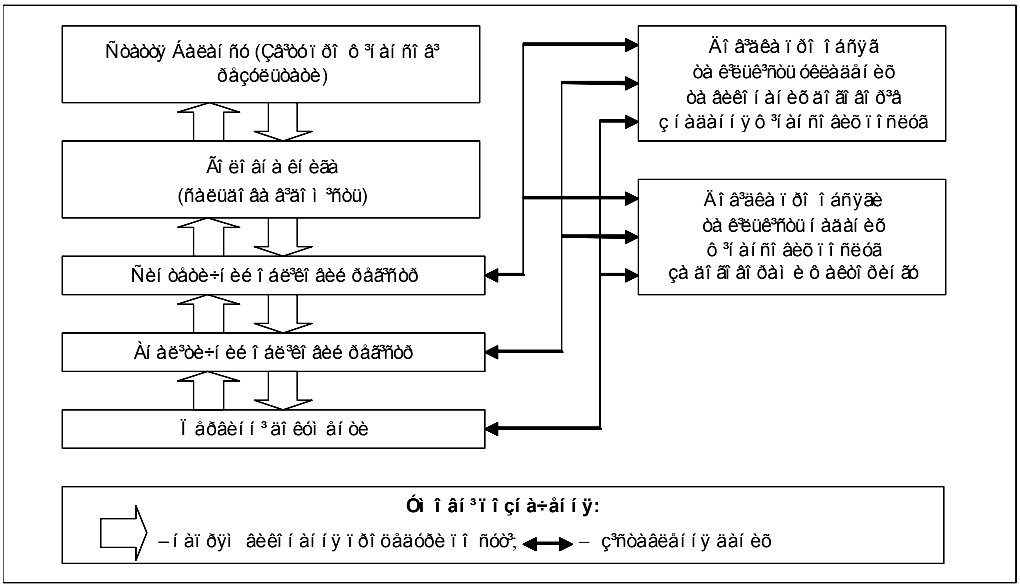

Рис. 1. ***Схема тестування вибіркової сукупності даних фінансових компаній-факторів за методиками «зверху вниз» та «знизу вверх»***

Аудиторські висновки, що подаються фінансовими компаніями разом із відповідними звітами до Держфінпослуг, складаються згідно з вимогами Закону України «Про аудиторську діяльність» [13], МСА 700 «Висновок незалежного аудитора щодо повного пакету фінансових звітів загального призначення», МСА 701 «Модифікація висновку незалежного аудитора» та МСЗНВ 3000 «Завдання з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації» [14], а також з урахуванням методичних рекомендацій Держфінпослуг щодо формату аудиторських висновків за результатами проведення аудиту річної фінансової звітності фінансової компанії за рік [15].

Отже, під час дослідження особливостей факторингових операцій фінансових компаній було виявлено невідповідність деяких положень нормативно-правових актів Держфінпослуг і норм ЦКУ та інших законів. А саме, не враховано, що факторингові операції можуть здійснюватись без переходу права грошової вимоги від клієнта до фактора. Як наслідок – відсутня методика відображення інформації про дані операції на рахунках бухгалтерського обліку.

На основі проведеного дослідження запропоновано методику здійснення зовнішнього аудиту річної фінансової звітності фінансових компаній, які надають факторингові послуги.

Розроблення пропозицій щодо приведення положень нормативно-правових актів Держфінпослуг у відповідність до норм ЦКУ та інших законів, рекомендацій щодо відображення в обліку факторингових операцій без переходу права грошової вимоги від клієнта до фактора, а також удосконалення методики аудиту фінансових компаній в цілому, окреслюють напрям подальших наукових досліджень.

Література

1. *Основні показники діяльності фінансових компаній [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dfp.gov.ua/731.html.*
2. *Господарський кодекс України від 16 .01. 2003 р., № 436-IV (зі змінами і доповненнями).*
3. *Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р., № 435-IV (зі змінами і доповненнями).*

4. *Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12. 07. 2001 р., № 2658-III (зі змінами).*
5. *Розпорядження Держфінпослуг «Про віднесення операцій з фінансовими активами до фінансових послуг» від 03. 04. 2009 р., № 231.*
6. *Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12. 07. 2001 р., № 2664-Ш (зі змінами і доповненнями).*
7. *Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16. 07. 1999 р., № 996-XIV (зі змінами).*
8. *Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 30. 11. 1999 р., № 291 (зі змінами).*
9. *Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р., № 237 (із змінами і доповненнями).*
10. *Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31. 01. 2000 р., № 20 (зі змінами і доповненнями).*
11. *Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних операцій фінансових установ, що надають послуги факторингу, затверджені розпорядженням Держфінпослуг від 29. 10. 2009 р. № 787.*
12. *Гедз М. Й. Організація і методика аудиту : навч.-метод. посіб. / М. Й. Гедз. – Черкаси : ЧБІ УБС НБУ, 2005. – 108 с.*
13. *Закон України «Про аудиторську діяльність» від 14. 09. 2006 р., № 140-V.*
14. *Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики. Видання 2007 року / пер. з англ. О. В. Селезньов, О. Л. Ольховікова, О. В. Гик, Т. Ц. Шарашидзе, Л. Й. Юрківська, С. О. Куликов. – К. : ІАМЦ АУ «СТАТУС», 2007. – 1172 с.*
15. *Методичні рекомендації щодо формату аудиторського висновку за наслідками проведення аудиту річної фінансової звітності ломбарду та звітності фінансової компанії за рік, затверджені розпорядженням Держфінпослуг від 29. 12. 2005 р. № 5224 (зі змінами).*